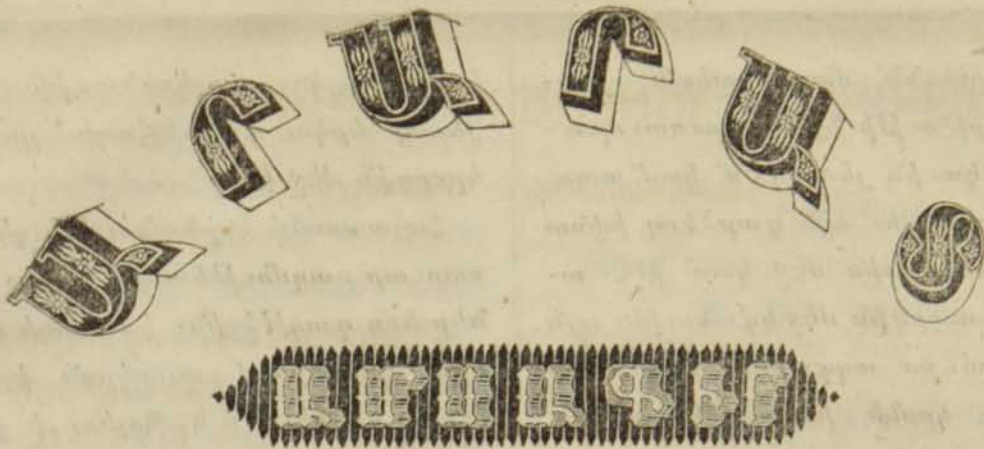

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԵՏԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ՝

ԹԻԻ ԹՊՊ — ՇՐՋԱՆ ԹՊ

1876

ՏԱՐԻ ԹՊ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 50

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԽՏՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Իւրաքանչիւր ազգաց ի միմեանց տարբեր տարբեր ունեցած զանազան ազգային սովորութիւնքն, կենցաղավարութիւնքն, ներքին կառավարութեանց կերպերն, արտաքին յարաբերութիւնքն՝ առաւել եւս նայելով նոցա քաղաքական տկար դրութեան եւ ստորագրեալ հանգամանաց՝ իւրաքանչիւրին համար անհրաժեշտ կարեւորութիւն եւ խիստ մեծ օգուտներ ունին, եւ նոյնպիսի տեսակ տեսակ տարբերութիւններէն կազմուած ԽՏՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ իւրաքանչիւրին գոյութեան ապահովութեան նշանաւոր մինչեւ անգամ գլխաւոր պահապան եւ պաշտպաններ են:

Աւելցո՛ւր քաղաքական եւ ազգային նոյնպիսի սովորութեանց եւ տարազուց

խտրութեանց վերայ նաեւ կրօնական եւ արարողական մանաւանդ կրօնի տարբերութիւնքն, եւ ահա ո՞ր եւ իցէ ստորագրեալ ազգի գոյութեան ապահովութիւնն առաւել քան զառաւելն հղօր եւ գրեթէ անյաղթելի դիրք կստանայ եւ այնուհետեւ ամեն դիպուածոց առջեւ հեշութեամբ ոչ կրճնշուի եւ ոչ կընկճուի:

Յիրաւի ոչ մի բան եւ ոչ մի միջոց կհաւասարին ազգային դաստիարակութեան՝ եւ մտաւորական — բարոյական լուսաւորութեան՝ եթէ ո՞ր եւ իցէ ազգայս փրկարար շաւղաց եւ միջոցաց գէթ միջին աստիճանին հասած եւ ըստ կարեւորին զարգացած է, որովք գիտակցաբար եւ ազգային զգացմամբ եւ եռանդեամբ վառուած կգործէ եւ կըսաշարժանէ իւր գոյութիւնը՝ եւ յապտեւութիւնը այլ լծորդ յատկութեամբքն շաղկապուելով, սակայն երբ եւ ուր այս յատկութիւնք այս ինքն ազգային դաս-

տիարակութիւնն՝ մտաւորական — բարոյական կրթութիւնքն եւ լուսաւորութիւնք տակաւին յետագէմ կամ ստորին վիճակում՝ եւ այն դարձեալ խիստ սակաւթիւ մասին մէջ կամ թէ ասեմք՝ մի քառորդին մէջ կգտնուին, այն ատեն անշուշտ ազգային՝ կրօնական մանաւանդ կրօնի խտրութիւնք կարեւոր են եւ խիստ մեծ պաշտօն կատարելով կապահովեն իւրաքանչիւր ազգի կամ թէ ասեմք ցեղի գոյութիւնը եւ յարատեւութիւնը:

Նոյն իսկ մեր ազգային եւ եկեղեցական պատմութիւններ բաւական նիւթ կմատակարարեն այս խնդիրը ապացուցանելոյ եւ պարզելոյ համար:

Համառօտեմք:

Լեհաստանի գաղթական Հայք շատ կամ երկար ժամանակներ բնակուած չէին ի Լեհաստան, ուր (Հայք) Քրիստոնեայ թագաւորութեան եւ իշխանութեան երկրում պէտք էր որ աւելի ապահովութիւն եւ ազատութիւն վայելէին իւրեանց գոյութեանց եւ յատկութեանց մէջ յարատեւելոյ համար, սակայն օտարին եւ պապականութեան մեքենայութեանց գիմագրաւել չկարողանալով՝ ինչպէս նաեւ տակաւ առ տակաւ ազգային խտրութիւններէ եւ կրօնական իշխան խորհրդանիւնէրէ մերկանալով՝ նոսա ևս քրիստոնեայ՝ կամ դաւաճական լեզուով յիշեմք՝ Խաչապաշտ են ասելով՝ շատ հեշտութեամբ ի մի ձուլուեցան պապականութեան մէջ Լեհ ազգի հետ, որոց մնացորդներէն տակաւին ի մեծ ցաւ զգայուն եւ Հայաստան սրտից կտեսնուին Աւստրիայում Կալիցիայի եւ այլն

կողմերը: Եւ այս կսկծառիթ անցքէն յետոյ երկու դարը հազիւ լրացած եւ երորդին մէջ է:

Հայաստանի կործանումէն ղկնի Հայք ստուար բազմութեամբք ուրիշ երկիրներ եւս գաղթեցին, եւ աւելի փոքր Ասիոյ կողմերում այլաիրօն իշխանութեան ներքեւ, ի Կ. Պօլիս, ի շրջակայ Նահանգս, եւ նոյն իսկ ի Հայաստան 5-6 դարերէ հետէ բնակութիւն կալան եւ տակաւին կբնակին, եւ չնայելով երբեմն երբեմն եղած անհատական կամ թէ ասեմք մասնական բռնաբարութեանց եւ հարստահարութեանց, աւելի կբնի Խորհրդանիւն շնորհիւ ամուր մրնացին եւ պահեցին Հայութիւնը, կրօնը, լեզուն եւ այլ ամեն Հայկական յատկութիւնքը՝ այնքան՝ որ հետզհետէ ժողովուրդը կամ ազգը արթննալով՝ ամեն միջոց ի գործ դրաւ ցարդ՝ միանգամայն կբնէ իւր լեզուին՝ կրօնին եւ Հայութեան աւելի զարգացման՝ յառաջադիմութեան եւ ապահովութեան համար: Եւ եթէ ուղիղը արժան է խոստովանել, Հայք այլաիրօն կամ ոչ — քրիստոնեայ իշխանութեան ներքեւ խառն ապահով մնացած են եւ միշտ կմնային եթէ պապականութեան եւ լուսեռականութեան յուղիհարութիւնք եւ մեքենայութիւնք յանուն քրիստոնէական կրօնի՝ բայց իսկապէս հակաքրիստոնէական մոլութեամբք եւ նախապաշարմունքով բազմակերպ հարստահարութիւններ չներգործէին, եւ նաքա մահմետականաց հակառակ համեմատաբար չափազանց վնաս եւ հարուած տուին Հայոց, որոց համար չեմք

կարող մեղադրել այլակրօն ոչ — քրիստոնեայ իշխանութիւնը, վասն զի ահագին՝ հզօր եւ Քրիստոնեայ թագաւորութիւնք անգամ շատ տեղեր եւ կողմեր որպիսի դժուարութեամբք կղիմագրեն լուսերականութեան եւ պապականութեան, եւ ստոյգը կարելի՞ է ասել՝ որ դարձեալ ըստ արժանւոյն չեն յաջողիր:

Այս նշանաւոր խնդիր շատ ընդարձակ նիւթ կալարունակէ եւ խիստ երկար տեսութեանց կարօտ է, բայց եւ այնպէս՝ այսքան հակիրճ տեսութեամբ մեզ բաւական է իմանալն, զի Հայոց նախամեծարելի եւ հանրական օգուտ կապահանջէ մեր ազգային եւ կրօնական խտրութեանց յարգը ոչ միայն քաջ իմանալ, այլ միանգամայն՝ ուր որ լինիմք՝ պիտի ջանամք բազմապատկել եւ նոքօք Հայութիւնը եւ Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցին պաշտպանել եւ պահպանել՝ չմոռանալով նաեւ ազգային դաստիարակութիւնը եւ մտաւորական դարգացումը հետզհետէ ըստ արժանւոյն ընդհանրացնել եւ այնպէս աւելի բանաւոր եւ հզօրագոյն պաշտպանողական դիրք բռնել:

Վ. Ե. Մ.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԱՍՏՐԱԽԱՆՈՒ ՀԱՅՈՅ

Թ Ե Մ Ի Վ Ե Ր Ա Յ .

1706 Թիւ Յուլիսի 9, հրովարտակաւ կայսեր Մեծին Պետրոսի կառուցեալ է յԱստրախան քաղաքի քարեայ եկեղեցի յանուն Վերափոխման սուրբ Աստուածամօր ծախիւք ժողովրդեան՝ ի տեղոջ փայտաշէն հնացեալ եկեղեցւոյ:

1765 Թ, Օգոստոսի 23, օծեալ են հիմունք սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի քարեայ եկեղեցւոյ Աստրախանայ, ձեռամբ սրբազան Առաջնորդի Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսի, (որ վախճանեալ ի 15 Յունիարի 1768 ամի թաղեցաւ յԱստուածամօր Աւագ եկեղեցւոյ Աստրախանայ):

1768 Թ, Օգոստոսի 15, Հայրապետական Կոնդակաւ Տեառն Սիմէօն Կաթողիկոսի նշանակեալ է յԱռաջնորդութիւն վիճակի Աստրախանայ սրբազան Մինաս Արքեպիսկոպոսն Էջմիածնեցի, որոյ ձեռամբ ի 1772 ամի օծեալ են խաչք զանգակատան եւ գմբէթի սրբոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի եկեղեցւոյ Աստրախանայ:

1773 Թ, Դեկտեմբերի 17, եկեալ է յԱստրախան պաշտօնիւ Նուիրակի Սահանցեցի Յովսէփ վարդապետ, եւ ի 1774 ամի յամսեան Յուլիսի նշանակեալ է յԱռաջնորդութիւն վիճակի Աստրախանայ, ձեռամբ որոյ ի նոյն ա-